

JEPPE PÅ BJERGET

**Ålborg
teater**

UNDERVISNINGSMATERIALE

JEPPE, HOLBERG OG DEN POLITISKE KOMEDIE

Kære undervisere og elever!

Dette undervisningsmateriale omhandler Ludvig Holbergs elskede komedie, *Jeppe på Bjerget*. Materialets sigte er, at give lærere og elever et indblik i komedien og særligt åbne op for Aalborg Teaters version. Materialet omhandler Ludvig Holbergs hensigt med komedien, som ganske enkelt var, at bevise hvorledes det kan gå hvis en fattig, ukultiveret og udannet bonde kom til magten.

Materialet henvender sig til gymnasiefagene historie, dansk, drama og samfundsfag, samt andre fag der af undervisere måtte findes relevante. Materialet kan bruges som forberedende til forestillingen Jeppe på Bjerget, samt som et redskab til en faglig bearbejdning af den sete forestilling. Der findes arbejdsspørgsmål nederst i materialet samt kildehenvisninger til videre læsning.

Materialet er sammensat af dramaturgvikar, Lise Sofie Houe og dramaturg, Jens Christian Lauenstein Led, og det kan frit downloads og kopieres. Vi står som altid til rådighed for yderligere dialog i forbindelse med forestillingerne, så tøv ikke med at henvende jer til: dramaturg@aalborg-teater.dk / 96316026. God fornøjelse og læselyst!

JEPPE PÅ BJERGET **Af Ludvig Holberg**

Instruktør:	Hans Henriksen
Scenograf:	Karin Betz
Dramaturg:	Jens Christian Lauenstein Led

Medvirkende:	
Jeppe på Bjerget	Martin Ringsmose
Nille, hans kone	Lise Baastrup
Jacob Skomager	Jacob Lohmann
Baronen, dommeren	Mads Rømer Brolin-Tani
Erich, hans sekretær	Mikkel Kaastrup-Mathew
Lakaj	Nanna Buhl Andresen
Lakaj	Allan Helge Jensen

Aalborg Teater, Store Scene fra 6. september 2012
Spilletidspunkt: Mandag til fredag kl. 19.30 og lørdag kl. 16.00.

Billetter kan bestilles på telefon 96316020 alle hverdage fra kl. 13.00.

Den forvandlede bonde – handlingen i *Jeppe på Bjerget*

Holberg gav sin komedie undertitlen ”den forvandlede bonde”, for den handler nemlig om en bonde, Jeppe, som tror, at han er blevet forvandlet til baron. Jeppe er en ugidelig og fordrukken bonde, som hver dag får tæsk af sin kone Nille, og som gerne drager hen til Jacob Skomager for at drukne sine sorger i brændevin. En dag, efter at Jeppe er blevet sendt til byen efter sæbe, men i stedet drikker sig fuld og falder i søvn i en mødding, kommer Baronens og hans herskab forbi. De beslutter sig for at spille en komedie med den fordrukne bonde. De ifører ham de fineste klæder, lægger ham i baronens seng og afventer hans opvågen. Da Jeppe vågner, ganske uforstående overfor sin pludselige, og som han selv siger, uforskyldte velstand, tror han, han er kommet i himmerige. Baronens herskab forsikrer ham derimod om, at han ikke er død, men at han er baron og blot har erhvervet sig en sygdom, der bilder ham ind, at han engang var bonde. Jeppe tror på dem, og begynder at opføre sig sådan, som han synes en baron bør opføre sig, hvilket indebærer en ustandselig hersen rundt med herskabet, hvor han forlanger at høre om deres løn og som følge heraf befaler hver anden af dem hængt. Jeppe vil endda selv hænge både ridefoged og ridefogedens kone, såfremt ingen andre gør det. Inden Jeppe når at gøre alvor af sine trusler, drikker han sig så fuld, at han falder han igen i søvn, hvorefter baronen og hans folk lægger Jeppe tilbage i møddingen, hvor de fandt ham. Derpå vågner Jeppe forvirret i møddingen med Nille råbende ved siden af sig. Hans forklaring om, at han på vej efter at købe sæbe, var blevet optaget i Himmerige køber Nille ikke, og hun tæsker ham som straf på ny. Men komedien ender ikke her. Baronens og hans herskab (forklædt som to betjente, og baronen som dommer) kommer og henter Jeppe. Han stilles for retten og bliver dømt til døden for at have ladet som om han var baron. Men endnu engang bliver Jeppe narret, for inden han hænges i galgen, får han lov til at drikke et sidste glas brændevin, hvori Baronens har hældt et bedøvelsesmiddel. Han vågner derfor op hængende i galgen og er endnu engang sikker på, at han er død. Den selvsamme dommer, dømmer dermed Jeppe til livet igen, og sender ham hjem med penge på lommen. Jeppe går straks til Jacob Skomager for at drikke igen og fortælle om sine oplevelser i himmerige og som hængte og død og levende igen. Men så ankommer hos Jacob Skomager en af baronens mænd, som afslører, at det hele har været et spil, og at Jeppe slet ikke har været i himmerige. Skuffet og desillusioneret går Jeppe hjem til Nille, og nu kan baronen afslutte forestillingen med Holbergs morale:

*Af dette Eventyr vi, kære Børn, må lære,
At ringe Folk i hast at sætte i stor Ære,
Ey mindre farligt er, end som at trykke ned
Den, der er bleven stor ved Dyd og Tapperhed.
Når Bønder, Handverks-Mænd, man Regiment vil give,
Da Scepteret til Riis kan snart forvandlet blive,*

*For Øvrighed man da Tyranner let kan få,
En Nero i hver Dorp ved Roret fast vil stå.
Mon Cajus, Phalaris vel fordum øve kunde
En større Myndighed, end denne ringe Bonde?
Green, Galge, Steil og Hiul han truede os med,
Da han ey endda varm var i sin Myndighed.
Vi derfor Øvrighed fra Ploven meer ey tage,
Giør Bonde til Regent, som udi fordum Dage,
Thi gamle Griller hvis man fuldte derudi,
Hvert Herredom, må skee, faldt hen til Tyrannie.*

Med disse ord slutter Holberg sin komedie om *Jeppe på Bjerget*, for selv om *Jeppe på Bjerget* er en komedie, som har underholdt danskerne lige siden urpremieren på Grønnegades teater i 1722, havde Holberg et helt særligt ærinde, som kan findes gennem hele forestillingen, men særligt i hans epilog. Her gøres det nemlig tydeligt, at *Jeppe på Bjerget* ikke blot er en komedie, men en demonstration af, hvor galt det ville gå, hvis en dansk bonde i år 1722 kom til magten. Det ville slet og ret ende, med Holbergs egne ord, i tyranni. Hvorfor Holberg følte sig nødsaget til at skrive en komedie om hvor galt det kunne gå med en fordrucken og doven bonde som Jeppe på magten, skal vi se på i det følgende.

Tyranni, enevælde eller demokrati

De fleste tænker nok på Ludvig Holberg (f. 1684-1754) som Danmarks største komediedigter, og det er han for så vidt også. Med komedier som *Den politiske kandestøber*, *Erasmus Montanus*, *Den Stundesløse* og ikke

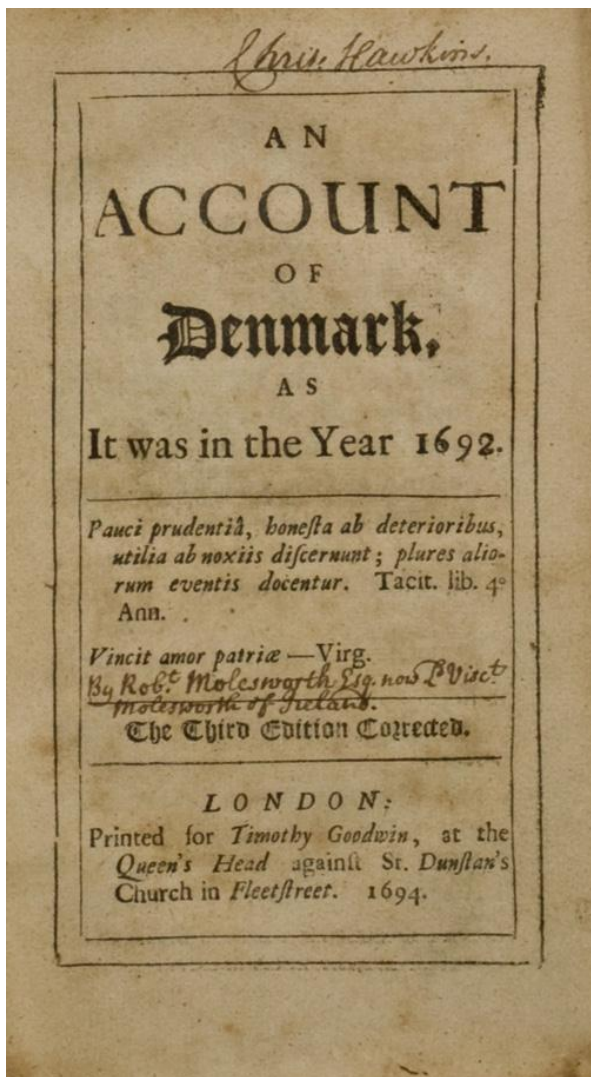
mindst *Jeppe på Bjerget* er Holberg stadig den dag i dag en af de mest spillede komediedigtere på de danske scener. Men dansker i den forstand vi tænker på det i dag, var han ikke. Han blev født i Bergen i Norge, og nordmændene opfatter ham i dag i ligeså høj grad som vi danskere, som en af deres. Sagen er, at Holberg voksede op og levede i en slags forbundsstat bestående af Danmark, Norge samt hertugdømmet Slesvig-Holsten – en stat styret af en enevældig konge i København, men altså en stat bestående af flere forskellige nationaliteter.

Udover sine komedier, har han haft betydning for Danmark, idet han var en af de fremmeste repræsentanter for sin tids dominerende filosofi, nemlig oplys-

ningen, og han skrev en række skrifter om land, lov, moral – og også om demokrati, som han som sagt ikke kunne se fordelene i. I et af disse skrifter, nemlig *Danemarks og Norges Beskrivelse 1729*, redegør han for sin tids styreform, nemlig den oplyste enevælde. Denne styreform var i Holbergs øjne den eneste rigtige måde at styre et land på, idet han i lighed med de græske filosoffer Platon og Aristoteles frygtede det, han kaldte for "pøbelvælde", altså at det laveste og mest uddannede smuds skulle komme til magten og gøre stor skade. Fra Holbergs perspektiv var det kun i de uddannedes egen interesse, at den oplyste enevælde bestod, sådan at en konge, der var fornuftigt vejledt af forstandige og oplyste mænd, ville kunne træffe de for hele staten nødvendige beslutninger. Netop fordi Holberg var en del af oplysningen, gjaldt det også for ham om at forsvare friheden, og han så altså den oplyste enevælde som et værn mod tyranniet. Dette synspunkt gør også Holberg til en affirmativ filosof og komedieforfatter: Han var både tilhænger og del af det bestående samfund, og han ønskede derfor at bekræfte sine medborgere i, at det bestående var det bedst mulige. På det punkt ligner han de fleste af os danskere i dag, idet de fleste i dag mener, at vores nuværende styreform, vores demokrati, er den bedst mulige statsform. Men det var dog ikke alle oplysningsfilosoffer, der var så stærke tilhængere af det bestående og af oplyst enevælde, som Holberg.

En beskrivelse af Danmark, som det var i år 1692

Robert Molesworth var en engelsk oplysningsfilosof, som i perioden 1689-92 var gesandt ved det danske hof. I 1694 udgav han bogen *An account of Denmark as it was in the year 1692*, hvori han stærkt kritiserede

det, Ludvig Holberg satte sin lid til; enevælden. Under sit ophold i Danmark var Moleswoth blevet forfærdet over især bøndernes vilkår. Han så de danske bønder som en form for slaver. Han skriver bl.a.:

På Sjælland er bønderne helt og holdent slaver som negrene på Barbados, dog med den forskel at kosten er ringere. Hverken de eller deres efterkommere i noget led kan forlade godset, hvor herremanden simpelthen tæller sin ejendom i antallet af bønder, ligesom vi i kvæg.

Molesworth ser altså på bønderne i Danmark som slaver, og kritiserer disse bønders mangel på frihed. Denne frihed er taget fra bønderne af adelen, den enevældige konge, der insisterede på, at bønderne ingen magt skulle have, og derved ingen frihed. Som slagord, bruger Molesworth den latinske sætning: "Salus populi suprema les esto: Folkets vel skal være den højeste lov". Man skal i denne sammenhæng huske på, at der i Danmark på dette tidspunkt endnu var stavnsbånd, dvs. at det

var forbudt en bonde at forlade sin gård og rejse et andet sted hen og arbejde, han var bundet til at arbejde der, hvor han boede, og altså i mange tilfælde arbejde for en herremand, en baron eller lignende, uanset om denne var rimelig eller ej. Først i 1788, længe efter både Molesworth og Holberg, ophævedes stavnsbåndet i Danmark.

Molesworth angreb altså i bogen Danmark, og fremhæver i stedet England, hvor der var blevet indført valg til ledende poster i samfundet, og man havde altså begyndt en udvikling i retning af demokrati. Skriftet er da også i virkeligheden snarere et forsvar for demokrati, end det er et angreb på Danmark, men Molesworth bruger bare Danmark anno 1692 som eksempel på, hvor galt det kan gå, når man ikke har demokrati.

Som stor tilhænger af den oplyste enevælde, reagerede Holberg stærkt på denne kritik. Holberg var nemlig af den overbevisning, at der selvfølgelig skulle være frihed, men at ikke alle kunne håndtere denne frihed. Eksempelvis, bønderne. I modsvar til Molesworth's kritik, skrev han altså ikke bare en lang beretning hvori han redegjorde for hvorfor enevælden var den eneste rigtige styreform, men altså også komedien *Jeppe på Bjerget*. I *Jeppe på Bjerget* magter Jeppe netop ikke at have denne frihed til at gøre hvad han vil, og sammen med den magt, der ligges i hænderne på ham, bliver Jeppe en tyran, der misbruger magten. Holberg forsøgte altså både med filosofi (hans skrifter) og med underholdning (komedierne) at forsvare den fornuftsbaserede, oplyste enevælde.

JEPPE I DAGENS DEMOKRATISKE DANMARK

Rundt omkring i det danske land, er Jeppe blevet spillet utallige af gange – især på det seneste har den gamle klassiker været populær, idet Jeppe har drukket sig fuld og troet sig som baron på Det kongelig Teater 2010, Århus Teater i foråret 2012, og nu i dette efterår både på Odense Teater og altså også Aalborg Teater. Et spørgsmål der altid stilles, og altid bør stilles ved en hvilken som helst forestilling er, hvorfor. Hvorfor spille Jeppe i dag? Og hvordan? Skal det være en gengivelse af datidens bondske Jeppe, der narres af de højerestående i samfundet, og derved afslører sin manglende evne til at lede? Eller skal man føre det op til vor tid og spørge, hvem er Jeppe i dagens Danmark? Hver iscenesættelse af teksten giver sine svar på spørgsmålene.

I Aalborg Teaters version har det centrale greb fra instruktør Hans Henriksens side været, at genformulere Holbergs angreb på demokratiet og altså prøve at få tilskueren til igen at overveje, om demokratiet nu også virkelig er den bedste styreform. Eller måske snarere at overveje, hvorvidt det demokrati, vi har i Danmark lige nu, nu også er et rigtigt demokrati, hvor *hele* folket deltager. Er der nogen, der ikke deltager og som det store flertal har det helt fint med at holde ud af demokratiet? Er der ikke stadig ”Jeppe-grupper” af ukultiverede og ressourcetsvage, der holdes ude af den demokratiske proces? Det er spørgsmål, som forestillingen diskuterer, og vi håber, I vil findes anledning til at fortsætte diskussionen.

Tekstuddrag

Nedenfor bringer vi den første scene i *Jeppe på Bjerget* – det er Nilles monolog om Jeppe. Den kommer i to versioner, først Holbergs uforkortede original, og derpå den let moderniserede version, vi brugte som udgangspunkt for prøverne. Når I ser forestillingen, kan I se, at monologen er udviklet en hel del videre, og I kan bruge de tre versioner til at diskutere, hvor langt man har lov til at bevæge sig væk for originalen.

Holbergs original:

ACTUS I, SCENE 1.

NILLE

Jeg troer neppe, at der er saadan doven Slyngel i det heele Herret, som min Mand; jeg kand neppe faae ham vaagen, naar jeg trækker ham efter Haaret af Sengen. I Dag veed nu den Slyngel, at det er Torv-Dag, og dog alligevel ligger og sover saa længe. Hr. Poul sagde nyelig til mig: Nille! du est alt for haard mod din Mand, han er og bør dog være Herre i Huset; men jeg svarede ham: Nej! min gode Hr. Poul! dersom jeg vilde lade min Mand regiere i Huset et Aar, saa fik hverken Herskabet Land-Gilde eller Præsten Offer, thi han skulde i den Tid drikke op alt hvad der var i Huset; skulde jeg lade den Mand raade i Huset, der er færdig at sælge Boeskab, Kone og Børn, ja sig selv, for Brændeviin? hvorpaa Hr. Poul tiede gandske still, og strøg sig om Munden. Ridefogden holder med mig og siger: Moerlille! agt du kun ikke hvad Præsten siger. Der staaer vel i Ritualen, at du skal være din Mand hørig og lydig, men derimod staaer der i dit Fæstebrev, som er nyere end Ritualen, at du skal holde din Gaard ved lige, og svare din Land-Gilde, hvilket du umueligt kand gjøre, dersom du ikke trækker din Mand hver Dag efter Haaret og prygler ham til Arbeide. Nu trækkede jeg ham af Sengen, og gik ud i Laden at see hvordan Arbeidet gik for sig; da jeg kom ind igien, sad han paa Stolen, og sov med Buxerne, reverenter talt, paa det ene Been, hvorudover Crabasken strax maatte af Krogen, og min gode Jeppe smørres, til han blev fuldkommen vaagen igjen. Det eeneste, som han er bange for, er Mester Erich (saa kalder jeg Crabasken.) Hej Jeppe! er din Fæhund endnu ikke kommen i Klæderne? har du Lyst at tale med Mester Erich end engang? hej Jeppe! her ind!

Manuskriptet på Aalborg Teater:

AKT 1, SCENE 1

NILLE

Jeg tror næppe, at der findes sådan en doven slyngel i hele byen, som min mand; jeg kan knapt få ham vågen, når jeg slæber ham ved håret ud af sengen. I dag ved den slyngel, at det er torvedag, og alligevel ligger han og sover så længe. Hr. Poul sagde for nylig til mig: Nille! Du er alt for hård mod din mand, han er og bør være Herre i huset; men jeg svarede ham: Nej! Min gode Hr. Poul! Ville jeg lade min mand regere i huset i et år, så fik vi hverken betalt vores skatter eller givet penge til kirken, for han skulle i den tid drikke alt hvad der var i huset op; skulle jeg lade den mand råde i huset, der er villig til at opgive hus, sin kone, ja sig selv, for brændevin? Her lige før hev jeg ham ud af sengen, og gik for at se hvordan arbejdet gik for sig; da jeg kom ind igen, sad han på stolen, og sov med kun det ene ben i bukserne, hvorefter Krabasken straks måtte hives af krogen, og min gode Jeppe tæskes, til han blev fuldkommen vågen igen. Det eneste, han frygter, er Mester Erich (det kalder jeg Krabasken.) Hej Jeppe! Din hund, er du stadig ikke kommet i tøjet? Skal du hilse på Mester Erich endnu engang? Hej Jeppe! Kom herind

Links & Literatur

Alle Holbergs værker, skrifter og komedier, findes her:

http://www.adl.dk/adl_pub/forfatter/e_forfatter/e_forfatter.xsql?ff_id=5

En omfattende ordbog over gamle ord og udtryk brugt i Holbergs tekster findes her:

<http://holbergordbog.dk/>

Molesworth, Robert: *En beskrivelse af Danmark som det var i året 1692*, Wormianum Forlag, 1978

Teatergænger – tips og tricks til din indre teatergænger

Teater er øjeblikkets kunst. Alt, hvad der foregår i teatersalen, sker kun én gang – også selvom en forestilling har været øvet mange gange. Man ved aldrig, om hælen knækker af skuespillerindens sko, teknikken fejler, eller om skuespillerne må improvisere midt i det hele.

På samme måde er publikum forskelligt hver aften, og de reagerer forskelligt på det, de ser på scenen. Publikum kan påvirke skuespillerne til at ændre på deres ellers indøvede spil eller måske blot levere deres replikker med et andet temperament end aftenen før.

Alt kan ske i teatersalen, og netop det adskiller teatret fra biografen eller fjernsynet hjemme i stuen: Skuespilleren spiller sin rolle, samtidig med publikum er i rummet og indånder samme luft. Derfor er det publikum, der skaber halvdelen af oplevelsen. Mange publikummer tror, at skuespillerne stort set ikke kan se og høre tilskuerne – eller at de i hvert fald ikke lægger mærke til dem. Det er helt forkert, for skuespillerne fornemmer altid, hvordan stemningen er i salen, om der bliver snakket undervejs, hostet meget, etc.

Her kommer et par tips og tricks til at få det bedste ud af teateroplevelsen, og samtidig vise at du har helt styr på det der med teateretikette:

- Efterlad overtøj og store tasker i garderoben - så er der bedre plads på sæderne.
- Kom i god tid og find din plads senest når klokken ringer. Dørene lukker præcist, og det er ikke sikkert, du får lov at komme ind efter, da det kan forstyrre skuespillerne og de andre publikummer.
- Sluk din mobiltelefon. Helt. Selvom den er på lydløs, kan den godt forstyrre lydanlægget i teatersalen.
- Host godt af, før forestillingen begynder, og hvis du skal hoste under forestillingen, så gør det så diskret som muligt og gerne midt i et scenskift.
- Følg godt med i handlingen. Prøv at se, hvor mange detaljer du kan få med og huske bagefter. Du kan evt. finde din "specialitet": lys, scenografi, skuespillet, en bestemt skuespiller. Det gør det bare endnu sjovere at gå i teatret.
- Det virker altid forstyrrende for de andre publikummer – og ikke mindst for skuespillerne, hvis tilskuerne taler sammen under forestillingen. Også hvis de hvisker. Vent med at snakke, til forestillingen er forbi.
- Det er ikke tilladt at medbringe drikkevarer i teatersalen, men slik må man gerne medbringe. Vi anbefaler dog vingummi og andre bløde typer frem for hårde bolsjer, hvis man altså er typer, der ikke kan leve uden at putte noget i munden hvert sekund.

Til gengæld er det mere end tilladt at grine, græde, blive overrasket eller forskrækket og ikke mindst klappe. Hvis du husker og ikke mindst overholder vores tips, så er du: Uddannet i den fornemme kunst "teateretikette" – rigtig god fornøjelse!